

BILISH TABIIY JARAYON VA FAOLIYAT SIFATIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12592772>

Satimboyeva Xurshidaxon Anvarjon qizi

“University of economics and pedagogy” NOTM assistent-o‘qituvchisi

Barcha an'anaviy epistemologiya hamma narsani oldindan bilishni faoliyat deb biladi. Mazkur maqolada biz buni ilmiy jihatdan o'rganishga harakat qildik. Bilish jarayoni tasodifiy emas, balki rivojlanish mahsulidir bilimning o'zi, bu tarixiy jihatdan shartli va muqarrar tushunchadir. Bilimni maxsus faoliyat sifatida tushunish, bilim paydo bo'lganda paydo bo'ladi. Ijtimoiy estafetaning bir qismi sifatida bir xil harakat ham ishlab chiqarish faoliyati harakati, ham uning farqi sifatida harakat qiladi, ular bir xil ob'ektning ikki tomoni, bir-biridan ajralmasdir. Namunalarni verbalizatsiya qilish yangisini hosil qiladi va ajratadi yaratilishi yangi maqsad sifatida tan olinishi mumkin bo'lgan mahsulot faoliyat. Bu inqilob tarkibidagi muhim nuqta, Ushbu turdagi o'zgarishlar hamma joyda uchraydi, lekin ular, qoida tariqasida, yo'q ularning soddaligi va ahamiyatsizligi tufayli e'tibor bering. Biroq, ular bilimni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Muhimi, aynan "oddiy" konvertatsiya nima bilimlarni ta'kidlab, maxsus kognitiv faoliyatni keltirib chiqaradi. Bugun fundamental nazariy bilimlar, agar ular amaliyotga o'rtacha kirish imkoniga ega bo'lmasa hali ham ma'no haqida bahslash olamiz. Maxsus kognitiv faoliyatning paydo bo'lishi an'anaviy epistemologiyaning barcha muammolarini keltirib chiqaradi. Umuman olganda, o'g'irlash har qanday faoliyatga xosdir, chunki u quyidagilarni talab qiladi texnologiya va texnologik retseptlar bilan to'lib toshgan. Biz o'zlashtirgan bilimlarimizni asosli ekanligini aniqlashimizda bilimlarimizga quyidagi talablarni qo'yishimiz mumkin. Birinchidan, bu bilimga qo'yiladigan talablar: haqiqat muammosi, ilmiy nazariya muammosi, ilmiy bilimlarning me'yorlari va ideallarini qiynoq asosida shakllantirish va boshqalar. Ikkinchidan, bu usullar: induksiya, deduksiya, abstraktsiya, umumiy, idealizatsiya, modellashtirish va boshqalar. Har qanday alohida faoliyat harakati bo'lgani uchun shaxsiy harakat, shaxsning harakati, uning paydo bo'lishidan boshlab bilim oriyasi quyidagicha edi, K. Marksning so'zlariga ko'ra, ba'zi robinzonadlar. Va hozir bo'lsa ham hech kim bilish bu tarixiy ijtimoiy jarayon ekanligiga shubha qilmaydi. Axir, bu ishlab chiqarish uchun barcha usullar, barcha talablar bilimdon shaxs uchun shakllantiriladi. Rivojlanayotgan jamiyat usullarga muhtoj emas. Shunday ekan bizda quyidagi tushuncha paydo

bo'ladi:tasavvur qilaylik, bizning ko'z oldimizda dunyoni biladigan odam, u hissiyotlardan boshlanadi qandaydir tarzda zarur bo'lgan individual narsalar va hodisalarni idrok etish qayta ishlash, u mavhumlashtirish, gipotezalarini qurish va sinash, umumlashtirish operatsiyalarini bajarishni boshlaydi. Bunday epistemologiyaning muhim xususiyati shundaki, u doimiy ravishda savolga qanday javob berishga harakat qiladi. Boshqacha qilib aytganda, sabablarni o'rganish o'rniga biz usullarni shakllantirishni boshlaymiz. Bunday urinish bizni darhol ijtimoiy estafetalar dunyosiga qaytaradi, chunki kognitiv faoliyatning o'zi har doim bu asosan bo'lmagan namunalar bo'yicha amalga oshiriladi. An'anaviy epistemologiyada u quyidagilarga imkon beradigan usul sifatida qaraladi. Boshqacha qilib aytganda, idealizatsiya maqsadga muvofiq faoliyat mahsulidir. Bu bizga yordam bergani uchun paydo bo'ladi. Ammo yuqorida biz idealizatsiya ob'ektiv ravishda qo'llanilmasligini, bu ikki turdagi xotiraning bir-birini to'ldirishidan kelib chiqishini ko'rsatdi. Foydali yoki yo'q-bu, umuman olganda, o'g'irlash, ochiq savol, bu shunchaki muqarrar. Idealizatsiya mavjud nazariyani qo'llash jarayonida tabiiy ravishda paydo bo'ladi, bu I. Lakatosning himoya kamarlariga bog'liq. Bu yerda biz nazariyani qurdik, va u biron bir vaziyatda ishlamaydi. O'rganuvchida soddalashtirish vazifasi yo'q vaziyat, u shunchaki nazariyasini saqlab qoladi. Xuddi shu tarzda, klassik bilim nazariyasi arsenalidagi boshqa usullarni tahlil qilish mumkin. Ular, masalan, tasniflash kabi usul haqida gapirishadi. Ammo tasniflash usuli emas va printsipial ravishda usul bo'lishi mumkin emas. U o'z-o'zidan erkin bo'lishi mumkin, albatta, rasmiy talablarga javob berishi kerak to'plamni pastki qismlarga bo'lish, lekin tako bo'linishining ko'plab variantlari bo'lishi mumkin va bizda hech qanday imkoniyat yo'q tanlov mezonlari, chunki bunday protsedura na haqiqat, na yolg'on. Biroq, tasniflash qulay yoki ushbu ob'ektlar haqidagi bilimlarni tizimlashtirish uchun noqulay tasniflangan. Ushbu bilimlarni o'zgartirish va boyitish bilan u ham o'zgaradi. Biz harakatga bog'langanmiz bizning tariximiz, hayotimiz bu harakatning zarrasi va bizning hayotimiz tanlash erkinligi cheklangan, ehtimol biz xohlagan narsani hal qilish irodasi bilan biz amalga oshirilayotgan rivojlanishda ishtirok etishni xohlamaymizmi biz unga hissa qo'shamizmi yoki yo'qmi, bizning zamonaviyligimiz qandaydir hissa yoki yo'q ". Bularning barchasi bilimdon faoliyatda shaxsning paydo bo'lishi mogo degani emas degani emas. Bundan tashqari, bu mening nuqtai nazarimdan inqilob, bilimni rivojlantirishda ulkan rag'bat bo'lib, uning yangi mexanizmlari. Taniqli iqtisodchi va sotsiolog Lyudvig fon Mizes shunday deb yozgan edi: "shaxs har doim o'ylaydi. Jamiyat o'ylamaydi, xuddi u yemaydi yoki ichmaydi. Inson evolyutsiyasi ibtidoiy odamning sodda

mulohazalaridan mulohazalar zamonaviy zamonaviy ilmiy fikrlardan oldin jamiyat. Biroq, shaxs har doim o'ylaydi". Bu savol haqida ikkinchisining rollari juda muhimdir. Ammo individual faoliyatsiz shaxs yo'q, bilimsiz shaxs yo'q faoliyat.

Yuqoridagi fikrlarni o'rganib quyidagicha xulosaga kelishimiz mumkin biz fikrlash tabiati masalasini muhokama qilmaymiz. Bu juda muhimdir. Yuqorida aytib o'tganidek, namunalarning mazmuni kontekstga, atrof-muhitdagi boshqa namunalarga bog'liq ko'paytirish amalga oshiriladi. Bundan tashqari, che lovek nafaqat berilgan narsalarni takrorlabgina qolmay, balki doimiy ravishda o'zining Markaziy razvedka boshqarmasi obrazi asosida yangi faoliyatni amalga oshirayotgani ta'kidlandi. Biroq, hech kim jamiyatning barcha tajribasiga ega emas, ko'proq to'g'ridan-to'g'ri namunalar darajasida. Ammo bu kerak emas. Eng muhimi shundaki, u har doim noyob va ikkinchi darajali namunalar to'plamining tashuvchisi bo'lib, bu uning o'ziga xosligini belgilaydi.